Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 5 (2):33-44, 2010
ISSN 1304-9984, *Araştırma Makalesi*

Muş İli Tütün Ekicilerinin Yeni Tütün Yasası (4733 Sayılı Yasa)'nın Uygulanmasına İlişkin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Kazım BAŞ[1] **Hacer ÇELİK ATEŞ[2]***

[1] Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Muş Sağlık Yüksekokulu, Muş, kazim_62@hotmail.com
[2] Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü,32260, Isparta,
*Yazışma yazarı: hcates@ziraat.sdu.edu.tr

Geliş tarihi:22.07.2010, Yayına kabul tarihi:21.09.2010

Özet: Araştırmada, Muş ilinde 4733 sayılı yasanın uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan tütün üreticilerinin sorunlarını belirlemek, bu sorunların üreticileri nasıl etkilediğini ortaya koymak ve önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Araştırma, Muş ili Merkez ve Hasköy ilçesinde tütün ekiminin ağırlıklı olarak yapıldığı köylerde yürütülmüştür. 2002 yılında Muş Yaprak Tütün İşletmesi Müdürlüğü ile sözleşme yapan tütün işletmelerinden, tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 100 işletmede anket uygulanmıştır. Üreticilerin 4733 sayılı yasanın uygulanmasına ilişkin önemli üç sorunu, kota fazlası tütünün alınmaması, kota sınırının düşürülmesi ve düşük fiyat olarak belirlenmiştir. Üreticilerin %81'inin kotadan fazla tütün ektiği saptanmıştır. Tütün alım-satımıyla ilgili önemli üç sorun ise düşük fiyat, alımların geç yapılması ve kota fazlası tütünün alınmamasıdır. Üreticilerin %98'i Tekel'in özelleştirilmesini istememektedir. Üreticilerinin %75'inin alternatif ürün projesi konusunda haberdar edilmediği tespit edilmiştir. 4733 sayılı yasayla ilgili Tarım İl Müdürlüğü elamanları tarafından kendilerine bilgi verildiğini belirten üretici oranı %32 olarak bulunmuştur. Üreticilerin %96'sı tütünle ilgili basılı yayın okumadığını belirtmiştir.

Anahtar kelimeler: Tütün politikası, tütün üreticileri, yayım

The Problems of Tobacco Producers in Muş Province Related to Application of a New Tobacco's Law (Numbered 4733) and Suggested Solutions

Abstract : The purpose of the study was to determine problems faced by, and effects on, the tobacco growers in the Muş province caused by the implementation of the Law No: 4733 and to develop recommendations. Research was carried out in certain villages of Central and Hasköy districts of the Muş province where growing tobacco is the dominant occupation of villagers. Surveys were conducted on one hundred grower farms which have been selected randomly among the ones who have signed an agreement with the Muş Directorate of Leaf Tobacco Establishment. It is found that three main difficulties facing the tobacco growers resulting from the implementation of the Law No. 4733 are: growers not being able to sell their over-quota tobacco, decrease in quota amounts, and the low price for the product. It is found that 81% of the growers produce tobacco in excess of their set quotas. The three important farmer difficulties related to buying and selling of their product are the low price, delay in the realization of the sale, and, not being able to sell their over-quota amounts. 98% of producers surveyed stated that they do not want the privatization of the state owned organization named Tekel. It is found that 75 % of farmers were not informed about the alternate product project. It is also found that 32% of the producers received information from the members of the Agricultural Directorate on the Law No. 4733, and 96% of the producers do not read any print material on tobacco.

Key words: Tobacco policy, tobacco producers, extension

* Bu çalışma YYÜBAPB tarafından desteklenmiştir.

Giriş

Tütün, birçok açıdan tarımsal üretimde önemli bir yer tutmaktadır. Üretim, depolama, taşıma, sigara sanayii gibi alanlarda çok sayıda kişi istihdam edilmektedir. Tütün ihraç edildiği için de hazineye gelir getiren önemli bir tarım ve endüstri bitkisidir.

Türkiye'de tütün tarımı Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yapılmaktadır. Bu bölgelerde yaklaşık 300.000 hektarın üzerindeki arazide tütün yetiştirilmektedir (Anonim, 2003). 2009 yılı verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 140 000 dekar arazide 85 000 ton tütün üretimi gerçekleştirilmiştir (TUİK,2010). Oysa araştırmanın yapıldığı yılda Türkiye'de 200 bin tonun üzerinde yaprak tütün üretimi gerçekleşmiş ve 500 binin üzerinde aile tütün tarımıyla uğraşmaktadır. Taşıma, pazarlama, işleme alanlarında çalışanlarla birlikte 3 milyona yakın kişinin bu sektörde istihdam edildiği söylenebilir (Anonim, 2003). Türkiye, tütün üreticisi ülkeler içinde yaklaşık %3'lük pay ile 5. sırada, tütün ihracatçısı ülkeler içinde ise %5'lik payı ile 6. sırada yer almaktadır (Anonim, 2001). 2007 yılı verilerine göre Türkiye 74 584 ton üretimi ile dünyada 11.sırada, ihracatta ise 324 702 000 dolar değer ile dünyada 6. sırada bulunmaktadır (FAO, 2010). 2008 yılı sonu itibariyle Türkiye tütün ihracatı, genel ihracatımız içinde azalan bir eğilim içinde olup %1, tarımsal ürün ihracatımız içinde ise %3-5 oranında bir paya sahiptir (Anonim,2009).

Tütün ihracatının genel tarım ürünleri içindeki payı %5 civarındadır. Son yılarda tütünle ilgili bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ülkedeki sigara pazarının özelleştirilmesi ve tütün alımının serbest piyasa koşullarında yapılması bu düzenlemeler arasındadır. Tütün tarımı konusunda önemli değişikler, 4733 sayılı yasayla yapılmıştır. Yasanın uygulanmasıyla, Türkiye'de farklı bölgelerde tütün tarımı yapan üreticiler özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki üreticiler olumsuz etkilenmiştir. Çünkü bu bölgelerin ekonomik ve sosyal koşulları diğer bölgelerden farklıdır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde tütün, pazarlanan toplam tarımsal üretim değeri içinde önemli bir paya sahiptir. Tütün tarımının yoğun olarak yapıldığı; Adıyaman, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Malatya, Muş illerinde bitkisel üretim içerisinde ve toplam tarımsal üretim içerisinde tütün, ağırlıklı olmaktadır (Gümüş 2001).

Muş ilinde 1999 yılında pazarlanan toplam tarımsal üretim içinde tütünün payı % 28,5'tur. Sonraki yıllarda yeni yasa gereği üretimin sözleşmeli yapılması ve 200 kg ile sınırlandırılması, tütün ekiminin azalmasına neden olmuştur. 2003 yılında aynı oran % 3'e düşmüştür. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Muş ili 81. sırada, diğer bir ifadeyle son sırada yer almaktadır. (Anonim, 2003). Tütün Muş ili için önemli bir geçim kaynağıdır. Bu durum tütün konusunda yapılacak değişikliklerden ilin oldukça fazla etkileneceğini göstermektedir. 4733 sayılı yasanın genel gerekçesinde; Tekel'in yeniden yapılandırılması ve mülkiyet devri dahil her türlü yöntem kullanarak özelleştirilmesi yoluyla bu kuruluşun görev alanına giren konularda verimliliğin arttırılması, serbest rekabetin tesisi ve sermayenin tabana yayılması amaçlanmıştır denilmektedir (Suiçmez, 2002). Yasaya dayanılarak 2002 yılından İtibaren tütünde destekleme alım fiyatları açıklanmamış, diğer bir ifadeyle desteklemeler kaldırılmıştır. Yasanın 6. maddesinde tütün alım-satımının "sözleşme" ve "açık artırma" sistemiyle yapılması öngörülmüştür. 4733 sayılı yasa kapsamında tütünde desteklemenin yapılamaması veya tütün tarımının azalması, ilin sosyo-ekonomik durumunu olumsuz etkileyecektir.

Araştırmada, Muş ilinde 4733 sayılı yasanın uygulanmasıyla birlikte ortaya çıkan tütün üreticilerinin sorunlarını belirleyerek, bu sorunların üreticileri nasıl etkilediğini ortaya koymak ve önerilerde bulunmak amaçlanmıştır. Araştırmada, 4733 sayılı yasasının uygulanmasıyla birlikte tütün üreticilerinin başlıca sorunları irdelenmiştir. Bu kapsamda, üreticilerin; kota ve tütün ekimi, tütün alım-satımı,

Tekel'in özelleştirilmesi, destekleme politikası, alternatif ürün projesi, çeşitli sosyal ve ekonomik sorunlar ele alınmış ve bu sorunların çözümüme yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Bu araştırma, tütün üretiminin ağırlıklı olarak yapıldığı, Muş ili merkez ve Hasköy ilçesinde yürütülmüştür. Araştırmanın başlıca materyalini bu ilçelerdeki üreticilerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Muş ili Merkez ilçe'deki; Bahçeli, Soğurcak, Kepenek, Fetullah, Özdilek ve Arpayazı köyleriyle Hasköy ilçesindeki; Sunay ve Kültür köylerinden tütün ekimi yapan (2002 yılında Muş ili Yaprak Tütün İşletme Müdürlüğü ile sözleşme yapan), 100 işletmeden anket yöntemiyle veriler toplanmıştır.

Yöntem

4733 sayılı yasadan sonra Türkiye genelinde Tekel, 200 kg tütün alımı için üreticilerle sözleşme yapmıştır. 2002 yılında Muş ili yaprak tütün İşletmeleri Müdürlüğü ile sözleşme yapan tütün üreticileri popülasyonu oluşturmaktadır. Örnek hacmi belirlenmeden önce; 2002 yılında Muş ili Yaprak Tütün İşletmeleri Müdürlüğü ile sözleşme yapan tütün üretici sayısı ve tütün üretimi yapılan köyler belirlenmiştir. Tütün ekiminin ağırlıklı olarak yapıldığı; Kepenek, Bahçeli, Soğurcak, Arpayazı, Fetullah, Özdilek, Kültür, Sunay köylerinde tütün ekimini yapan 3109 işletme belirlenmiştir. Örnek hacmi, her köyde Muş ili Yaprak Tütün İşletmeleri (Tekel) ile sözleşme yapan işletmelerin %3'ü alınarak hesaplanmıştır (Yamane, 1967). Böylece örnek sayısı 94 olarak bulunmuştur. Ancak; örnek sayısından fazla işletmede (100) anket yapılmıştır. Örnek hacmindeki birim sayısı arttıkça evreni temsil etme yeteneği artmaktadır (Sümbüloğlu,1998). Dolayısıyla örnek hacminin arttırılmasında bir sakınca görülmemiştir. Örnek hacmi belirlendikten sonra anket yapılacak işletmelerin seçimi tesadüfi (rastgele) yapılmıştır.

Araştırmanın veri kaynağını oluşturan anket formu 2003 yılı Mayıs, Haziran, Temmuz ayları içinde doldurulmuştur. Anket formunun uygulanmasından önce araştırma bölgesinde bazı tütün üreticilerine deneme anketi yapılmıştır. Böylece soruların anlaşılabilirliği test edildikten sonra gerekli düzeltmeler yapılarak anket formlarına son şekli verilmiştir. Tütün üreticilerinin anket formları köylerde üreticilerin evlerinde doldurulmuştur.

Bulgular ve Tartışma

Tütün Üreticilerinin Bazı Sosyo-ekonomik Nitelikleri

Tütünün yetiştirilmesi diğer tarım ürünlerinden farklıdır. Tütün fidelerinin dikimi ve çapalanması, hasat döneminde tütün yapraklarının kırımı, ayrıca yaprakların tek tek iplere dizilerek ya da özel usullerle kurutulmaya bırakılması gerekmektedir. Bütün bu işlemlerin yapılması için de aile bireylerinin çalışmasına gereksinim duyulmaktadır. Tütün tarımında çocuk, genç, yaşlı, kadın-erkek, aile bireylerinin çoğu çalışmaktadır (Erdoğan, 1993).Bu nedenle tütün yetiştiriciliğinin sosyal yönü ağırlıklı olmaktadır.

İncelenen işletmelerde en küçük üretici yaşı 18 ve büyük üretici yaşı ise 67'dir. Üreticilerin ortalama yaşı 38.19 yıldır. Tütün tarımıyla uğraşan üreticilerin ortalama yaşının 38.19 olması tarımın diğer kollarında çalışan üreticilere göre daha genç bir yapı göstermektedir Okur-yazar olmayan üreticilerin oranı %11'dir. İlkokul mezunlarının oranı %44 ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ortaokul mezunu (%22), ve üçüncü sırada %17 oranıyla lise mezunları bulunmaktadır. Yüksekokul mezunlarının oranı %1 düzeyindedir. Verilerden tütün üreticilerinin eğitim düzeyinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Üreticilerin tütün ekim deneyimlerini yılların birikimiyle sağladığı bilinmektedir. Nitekim, 20 yıl ve daha fazla tütün ekimi deneyimine sahip üretici oranı %60 'dır. Verilere göre Muş'ta tütün tarımının yıllardır yapıldığı ve süreklilik sağlandığı söylenebilir. Üreticilerin %37'sinin hane halkı sayısı 10 ve daha fazla kişiden,

%32'sinin 6-7 kişiden , %24'ünün 8-9 kişiden, %7'sinin ise 1-5 kişiden oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle hane halkı sayısı 8 ve üzerinde olanların oranı %61'dir. Sağladığı gelir ve istihdam olanakları nedeniyle hane halkı sayısı kalabalık olan aileler için tütün, seçeneği fazla olmayan bir üründür. Bu veriler değerlendirildiğinde, tarım dışında üretim kaynaklarının sınırlı olduğu Muş ilinde tütün işletmelerinin aileler için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Tütünün satışa sunulmasına kadar ki aşamaların hepsinde kadınlar da çalışmaktadır. Kadına özellikle kırsalda istihdam sağlayan tütünün diğer ürünlerden ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Sadece tütün ekimi yapan üretici oranı %60, tütün yanında hububat, fasulye ve/veya pancardan bir veya birkaçını bir arada yetiştiren üretici oranı %40'dır. Diğer bir ifadeyle, tütün tarımı yanında yaygın olarak hububat fasulye ve/veya pancar yetiştirilmektedir. Üreticilerin %67'sinin tütün dışında gelir kaynağı bulunmamaktadır. 100 tütün üreticisinin 2003 yılı tütün geliri 38.146.080.000 TL'dır. Üretici başına düşen ortalama gelir 381.460.800 TL'dır. Tütün alımlarından sonra üreticilerle anket yapılmıştır. Anket yapıldığı sırada üreticilerde fazla tütünlerin Tekel tarafından alınacağı beklentisi vardır. Tütün alımlarının yapılması durumunda üretici gelirinin biraz daha yükseleceği söylenebilir. Köye göre gelirinin düşük olduğunu belirten üreticilerin oranı %55, orta düzeyde olduğunu belirtenlerin oranı %40, yüksek düzeyde olduğunu belirtenlerin oranı ise %5 olarak bulunmuştur. Bu veriler üreticilerin genelde düşük ve orta düzeyde bir gelire sahip olduğunu göstermektedir. Mülk arazide tütün eken üreticilerin oranı %56, toprağı kiralamak suretiyle tütün eken üreticilerin oranı %22, mülk + kira ile tütün eken üreticilerin oranı %9, Ortakçılık şeklinde tütün eken üreticilerin oranı %8, kira + ortakçılık şeklinde tütün ekenlerin oranı %3 ve mülk, ortakçılık şeklinde tütün eken üreticilerin oranı %2'dir.

4733 Sayılı Yasanın Uygulanmasında Muş İli Tütün Üreticilerinin Karşılaştığı Bazı Sorunlar

Kota ve tütün ekimiyle ilgili sorunlar

4733 sayılı tütün yasasının 6.maddesinde Türkiye'de üretilen tütünlerin yazılı sözleşme ya da açık artırma yöntemiyle alınıp satılacağı belirtilmiştir. Yazılı sözleşme yapılarak üretilen tütünler dışında kalan tütünlerin açık artırma yöntemiyle tütün satış merkezlerinde alınıp satılacağı yasada hükme bağlanmıştır. 4733 sayılı Yasada Tekel'in tütün ekicileriyle ne kadar tütün alımı için sözleşme yapacağı yer almamıştır. Bu durum Tekel'in özelleşmesi halinde piyasadan çekileceği varsayımıyla açıklanabilir. Bu süre içinde tütün üreticilerinin mağdur olmaması için Tekel'in tütün alımında sözleşme yaptığı görülmektedir. Çünkü Tekel'in özelleşmesi ve tütün piyasasından çekilmesi durumunda tütün alımları özel sektör ile üreticiler arasında yapılacak sözleşmeye göre ya da tütün satış merkezlerinde satışa sunulacaktır. Yasada olduğu halde birçok yerde tütün satış merkezlerinin oluşturulmadığı bilinmektedir. Ayrıca özel sektörün rağbet göstermediği bölgelerde tütün satış merkezlerinin nasıl işlerlik kazanacağı belirsizdir.

Tekel 2002 yılında 200 kg tütün alımı için ekicilerle sözleşme yapmıştır. Bu miktarın belirlenmesinde hangi kriterlerin göz önünde bulundurulduğu anlaşılmamaktadır (Candaş, 2002). Örneğin ekim yapılan arazi büyüklüğü, tütünün kalitesi, tütün yerine alternatif ürün yetiştirme olanakları, sınırlamanın ekim yapan ailenin geçimini nasıl etkileyeceği, hane nüfusu, vb. kriterlerden, hangilerinin nasıl değerlendirildiği belli değildir.

Yasada "kota" olarak yer almamasına karşın, üreticilerle yapılan sözleşmede 200 kg sınırını üreticiler kota olarak adlandırmaktadır. Anket yapılan üreticilerin %81'i kotadan fazla tütün ektiğini, %19'u ise belirlenen kota (200kg) miktarı kadar tütün ektiğini belirtmiştir. Kotadan fazla tütün eken üreticilerin, %81'i kota fazlası tütünü Tekel alırsa Tekel'e satacaklarını belirtmişlerdir. Tekel almazsa, Tekel dışında alıcısı olmadığı için yakılacağını ya da atacaklarını ifade etmişlerdir.

Çizelge 1. İncelenen işletmelerde tütün üreticilerinin 4733 sayılı yasanın uygulanmasına ilişkin önemli gördüğü sorunlar

Sorunlar	*Üretici sayısı*	*%*
Kota fazlası tütünü Tekelin almaması	29	29.0
Düşük fiyat+kota sınırının düşürülmesi	40	40.0
Düşük fiyat	31	31.0
Toplam	**100**	**100.0**

Bu yasanın uygulanmasına ilişkin olarak en önemli sorunu anket yapılan üreticilerin % 40'ı düşük fiyat ve kota sınırının düşürülmesi, %31'i sadece düşük fiyatı, %29'u ise kota fazlası tütünü Tekel'in almaması olarak belirtmiştir (Çizelge 1).Tekel üreticilerden kota fazlası ürünü almamaktadır. Ayrıca verilen kota miktarı (200kg) üreticiler tarafından düşük bulunmaktadır. Tekel'in tütüne verdiği fiyat da üreticiler tarafından düşük bulunmaktadır. Kota miktarı ve tütüne verilen fiyat, destekleme alımlarının yapılmaması üretici gelirini olumsuz yönde etkileyecektir.

Tütün alım-satımıyla ilgili sorunlar

Tütünün üretim döneminde alım-satımı yapılmamaktadır. Tütün ekiminden kurutulup satılıncaya kadar yaklaşık 4-5 aylık zamana gereksinim duymaktadır. Tütünün satışa hazır hale gelmesi en erken Kasım ayının ortasında olmaktadır. Ancak Türkiye'nin iklim koşulları nedeniyle bu mevsimde devletçe tütün alımları başlatılmaz. Tütünde alım dönemi, Mart ayı ile birlikte açılır (Sapan, 1997). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütünleri Ege, Karadeniz ve Marmara Bölgesi tütünlerinden farklıdır. Bölge tütünleri iri yapraklı, kalın damarlı ve sulanmaları (tütün ilk dikildiği zaman can suyu verilir onun dışında suya ihtiyacı olmaz üreticiler fazla verim almak için yanlış uygulama da olsa tütünü sulamaktadırlar) nedeniyle kalitesi düşüktür. Bu nedenle de bölgede özel sektör pek görülmemektedir. Bölge tütünleri illerde bulunan "Tekel Yaprak Tütün İşletmeleri" aracılığıyla alınmaktadır.

Muş ilinde tütün alım işleri sadece Tekel tarafından yapılmaktadır. Tüccar burada alım yapmadığı için tütün alımlarıyla ilgili veriler sadece Tekel'in yaptığı alımlara göre değerlendirilmiştir.

Çizelge 2'ye göre yasadan sonra tütün alım-satımıyla ilgili üreticilerin %38'i düşük fiyat, % 33'ü düşük fiyat, alımların geç yapılması ve kota fazlası tütünün alınmaması, % 29'u da alımların geç yapılmasını sorun olarak belirtmişlerdir.

Çizelge 2. İncelenen işletmelerde 4733 sayılı yasadan sonra tütün alım-satımıyla ilgili önemli sorunlar

Alım-satımla ilgili sorunlar	**Üretici sayısı**	**%**
Düşük fiyat+alımlar geç yapıldı+ kota fazlası tütünün alınmaması	33	33.0
Düşük fiyat verilmesi	38	38.0
Alımların geç yapılması	29	29.0
Toplam	**100**	**100.0**

Tekel'in özelleştirilmesi

Tütün sektöründeki ilk özelleştirme çalışması 1986 yılında başlamıştır. 28.05.1986 tarih, 3291 sayılı kanun ile yaprak tütün ticareti serbest bırakılmıştır. Tütün üreticilerine yazılı sözleşme yapmak koşuluyla, istediği zaman istediği alıcıya tütününü satabilme olanağı sağlanmıştır. Bu uygulamayla, devlet tekeline son verilmiştir. Bu kanun çerçevesinde çıkarılan kararname ve yönetmelikler ile Tekel'in ortak olması koşuluyla yerli ve yabancı özel ve tüzel kişilere yurt içinde sigara fabrikası kurma ve işletme hakkı sağlanmıştır. 2 Şubat 1991 yılında 91/1755 sayılı kararname ile sigara fabrikası kurulabilmesi için gerekli olan Tekel ortaklığı koşulu kaldırılarak, tütün mamulleri üretimi amacıyla tesis kurmuş firmalara yaprak tütün ithalatı serbestliği sağlanmıştır (Erdoğan, 1993).

Tekel'in özelleştirilmesini öngören ve bu amaçla yeni yasal düzenlemenin yapılmasını hedefleyen karar; 2 Şubat 2001 yılında Özelleştirme Yüksek Kurulu

tarafından imzalanmıştır. Alınan kararla, Tekel Genel Müdürlüğü özelleştirme kapsamına alınıp, Tekel'in mülkiyetin devri hariç, özelleştirilmesi ve özelleştirme işlemlerinin 3 yılda tamamlanması hedeflenmiştir.

4733 sayılı yasayla Tekel'in KİK(Kamu İktisadi Kuruluşu) statüsünden çıkarılıp İDT(iktisadi devlet teşekkülü)'ne getirilmesiyle mülkiyetin devri dahil özelleştirilmesi öngörülmüştür. 1 Ocak 2003 tarihinde ana sözleşme yayınlanarak Tekel'in anonim şirket haline getirildiği kamuoyuna duyurularak özelleştirilmesindeki yasal süreç tamamlanmıştır (Anonim, 2003). Yapılan bu yasal düzenlemelerden sonra 13 Ocak 2003 tarihinde Tekel'in sigara ve alkollü içki alanındaki faaliyet gösteren birimlerinin 2003 yılının ikinci çeyreğinde özelleştirileceği belirtilmiştir. Yıl içinde açılan ihaleye katılan firmaların Tekel'e verdiği fiyat düşük bulunduğu için Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından ihale iptal edilmiştir. Tekel'in özelleştirilmesi işlemlerinin devam edeceği ve sürecin tamamlanacağı tahmin edilmektedir.4733 sayılı yasa ile Tekel'in özelleştirilmesi Tekel'de yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır. Anket yapılan üreticilerin %98'i Tekel'in özelleştirilmesini istememektedir**.**

Çizelge 3. İncelenen işletmelerde üreticilerin Tekel'in özelleştirilmesini istememe nedenleri

Üreticilerin Tekel'in özelleştirilmesini istememe nedenleri	**Üretici sayısı**	**%**
Devlet güvencesi+özel sektör tütün almaz+ özel sektör düşük fiyat verir	75	75.0
Özel sektör düşük fiyat verir	23	23.0
Özelleştirilmesini isteyenler	2	2.0
Toplam	**100**	**100.0**

Çizelge 3 incelendiğinde üreticilerin %75'i devlet güvencesi (Tekel tütün alımı yaptığı için), özel sektörün tütünlerini almayacağını ve alsa da düşük fiyat vereceği,, %23'ü ise özel sektörün düşük fiyat vereceği görüşüyle Tekel'in özelleştirilmesini istemediklerini belirtmişlerdir. Çizelgeden görüleceği gibi üreticiler tütün tarımında devleti kendileri için bir güvence olarak görmektedirler. Tekel'in tütün alımlarıyla ilgi üreticilerin bazı sorunları olsa da, üreticiler özel sektöre göre Tekel'e daha fazla güvenebilmektedir. Bu durumun önemli nedenlerinden biri de özel sektörün bu bölgede tütün alımı yapmaması olabilir. Muş ilinde Tekel dışında tütün piyasası bulunmamaktadır. Ektikleri tütüne özel kurum yada şahıslardan talep olmadığını belirten üretici oranı %98'dir.Tekel'in bu piyasadan çekilmesi halinde tütün piyasasının nasıl oluşacağı belirsizliğini korumaktadır..

Tüccarların üreticilerden aldığı tütünlerin bölgelere göre dağılımında, ortalama %90'ınını Ege bölgesi, %9'unu Karadeniz, %1'ni ise Marmara bölgesi tütünleri oluşturmaktadır (Kurtyılmaz, 1993).

Destekleme politikasıyla ilgili sorunlar

Türk tütün üreticilerinin desteklenmesi amacıyla 2 Ocak 1961 yılında yürürlüğe giren 196 sayılı yasa tütünde destekleme alımları konusunda ilk ve özel düzenleme niteliği taşımaktadır. Bu yasayla üretici tütünlerine 4733 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği 2002 yılına kadar destekleme alımları yapılmıştır.

Son yıllarda tütünde uygulanan ''destekleme alımı'' kavramı genellikle üreticilerin desteklenmesi amacıyla bir prim ya da yüksek fiyat uygulaması şeklinde olmamıştır. Tütün üreticileri tarafından üretilen ve alıcısı çıkmayan tütünlerin son yaprağına kadar devlet adına Tekel tarafından satın alınması şeklinde uygulandığı söylenebilir. Bundan dolayı Tekel, tütün alımı yaparken; ''idare partisi'' ve ''destekleme partisi''adı altında iki ayrıma gitmektedir. Tekel yurt içindeki kendi sigara fabrikalarının harman ihtiyacı için satın aldığı tütünleri ''idare partisi'' ve ihracat amacıyla satın aldığı ihtiyaç fazlası tütünleri ''destekleme partisi'' adıyla yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'de ortaya çıkan stoklar destekleme kapsamında satın alınan tütünlerden kaynaklanmaktadır (Gümüş, 2001).

1990-1999 döneminde Tekel'in kendi idare alımlarının 1995 yılı dışında; destekleme alımlarının altında kaldığı görülmektedir. Bazı yıllarda yapılan destekleme alımları idare alımlarının 3-4 kat üzerindedir. Örneğin 1999 yılında idare alımının toplam tütün alımı içindeki oranı %16 olduğu halde destekleme alımı içindeki oranı %84'dür. 1995 yılı dışında diğer yıllarda destekleme alımının %50'nin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Destekleme alımlarının üreticiler için ne kadar önemli olduğu bilinmektedir. Tütün üretiminde destekleme yapılmaması Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi üreticilerini olumsuz etkileyecektir. Desteklemeden vazgeçilmesi bölgede sosyal ve ekonomik sorunların daha da artmasına neden olabilecektir.

2002 tarih 4733 sayılı yasanın geçici 1/b maddesinde "2002 ve müteakip yıllar tütün ürünü için destekleme alımı yapılmaz'' hükmü yer almaktadır. Yasayla üretici tütünlerinde destekleme alımının yapılmayacağı anlaşılmaktadır.

Anket yapılan tütün üreticilerinin %67'si 4733 sayılı yasadan sonra, kota fazlası tütünün (destekleme alımı) Tekel tarafından alınmayacağını, üreticilerin %33'ü ise uygulamadan bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Üreticilerin çoğu destekleme yapılmayacağını bilmektedir. Ayrıca destekleme alımının yapılmayacağını bildiği halde, çoğu (%81) kotadan fazla tütün ekmiştir. Bunun nedenlerinden biri de üreticilerin fazla üretilen yaprak tütünü Tekel'in alacağı beklentisidir.

Destekleme alımları, tütün üreticilerini doğrudan etkilemektedir. Üreticilerin %71'i destekleme alımlarının yapılmaması durumunda tütün ekiminin azalacağını, %29'u ise tütün ekiminin değişmeyeceğini belirtmiştir.

4733 sayılı yasadan sonra tütün ekim alanın azaldığını belirten üretici oranı %61, tütün ekiminin değişmediğini belirtenlerin oranı %39'dur. Tütün ekiminin azaldığı alanda başka bir tarımsal ürün eken üreticilerin oranı %11'dir Tütün ekimi azaltılan alanda başka ürün eken üreticilerin (%11),tütün yerine buğday ve nohut yetiştirdiği belirlenmiştir. Buğday ve nohutun tercih nedenleri de bu alanlarda başka bir ürünün yetişmemesi ve susuzluk olmaktadır.

Devlet, tütünde destekleme alımları yaparken bazı amaçlar belirlemiştir. Üreticilerin korunması ve yeterli gelir elde etmelerinin sağlanması, tütünde fiyat istikrarı sağlama ve tütünlerin kalitelerinin karşılığı olan fiyat değerlendirmesinin sağlanması, iç ve dış piyasa için yeterli ve kaliteli tütün üretiminin sağlanması, sosyal ve ekonomik nedenlerle gelecekte elde edilecek yararları göz önünde bulundurularak destekleme alımları yapılmıştır (Yılmaz, 1997).

Türkiye'de tütün destekleme finansmanından oransal olarak en çok Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki aileler pay almaktadır. 1985 sonrası dönemde Güneydoğu Anadolu bölgesinde tütün eken aile sayısında önemli bir artış görülmüştür. Bu bölgede aile başına düşen nüfus sayısı fazla olduğundan destekleme alımlarından yararlanan kişi sayısı daha da artmıştır. Yaprak tütün destekleme alımlarının kaldırılması durumunda sadece bu bölgede yaklaşık 70 bin ton olan tütün üretiminin ancak %20'si alıcı bulabilecektir. Bu durum ise yaklaşık 50 bin ekici ailesinin (her aile en az beş kişi olduğu varsayımıyla 250 bin kişi) işinden olacak ve geçim sıkıntısı yaşayabilecektir. Yaprak tütün destekleme kapsamına alınan tütünlerin, taşıma, işleme ve bakım aşamalarında çalışanlarla birlikte bu durum daha çok kişi için sorun oluşturabilecektir. Bu durum, nüfus artışının bir türlü önlenemediği, yeni istihdam alanları yaratılamadığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da istihdamda daralmalara neden olabilecektir. Bu bölgede olduğu gibi diğer bölgeler için de tütün önemli bir istihdam yaratmaktadır.. Alternatif tarım ürünlerine elverişli olmayan bu araziler, tütün tarımı için kullanılmaktadır ve önemli bir geçim kaynağını oluşturmaktadır (Saygın, 1991).

Muş ilinde 2000 yılına kadar destekleme alımlarının, 1999 yılı dışında idare alımlarından fazla olduğu görülmektedir. 2000 yılında üretilen tütünün tümü destekleme alımı olarak yapılmıştır. 2001ve 2002 yıllarında ise Tekel tarafından alınan tütünlerin hepsinin idare alımı şeklinde yapıldığı görülmektedir. Destekleme

alımlarının yapılmadığı yıllarda (2001,2002) üretici sayısının da azaldığı dikkat çekmektedir. Devletin destekleme politikasından vazgeçmesi, tütün üreticilerinin daha fazla sorunlar yaşamasına neden olabilecektir. Çünkü tütün, diğer ürünlerden farklı olarak; üretim, depolama pazarlama safhalarıyla birlikte farklı katma değer içermektedir.

Tütün Üreticilerine Yönelik Alternatif Faaliyetler ve Alternatif Ürün Projesiyle İlgili Sorunlar

28 Kasım 2001 Bakanlar Kurulu kararı ile yayınlanan "Tütün Üretiminden Vazgeçip Alternatif Ürün Yetiştiren Üreticilerin Desteklenmesine Dair Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tebliğin 2.maddesinde, uygulamada görev alan kurum ve kuruluşların belirlenmesi ve Adıyaman, Bingöl, Batman, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Van illerinde tütün tarımıyla uğraşan üreticilerden alternatif ürün yetiştirmeyi tercih eden üreticilerin nasıl seçileceği, tütün üretiminden vazgeçip başka ürün eken tütün üreticilerine ödemelerin nasıl yapılacağıyla ilgili esasların belirlenmesi amaçlanmıştır. Tebliğin 5.maddesine göre uygulamanın, TÜGEM(Tarımsal Üretim Geliştirme Müdürlüğü), İl/İlçe Müdürlükleri tarafından, ödemelerin ise İl/İlçe tütün komisyonları kararları doğrultusunda yapılacağı belirtilmiştir. Tebliğin 6. maddesinde ödemelerin, belirtilen il sınırları içinde tütün ekim cüzdanına sahip tütün üreticilerinden; tütün üretiminden vazgeçerek alternatif ürün ekimi/dikimini tercih eden üreticilere bir defaya mahsus olmak üzere yapılacağı belirtilmiştir. Alternatif ürünlerle ilgili duyurunun Tarım İl/İlçe Müdürlükleri aracılığıyla yapılacağı ve alternatif program çerçevesinde üreticilerin bilgilendirileceği vurgulanmıştır. Alternatif ürün programı kapsamındaki desteklemelerden faydalanmak isteyen üreticilerin en geç 01.03.2002 günü mesai bitimine kadar başvurmaları gerektiği belirtilmiştir. Tebliğin 8.maddesinde alternatif ürün ekimi/dikimi tercih eden üreticilerin nasıl belirleneceği yer almıştır. Tebliğin 9. maddesinde üreticilerin seçmiş oldukları alternatif ürün veya ürünlerin il/ilçe tütün komisyonlarına bildirileceği ve girdi için dekar başına ödemenin ABD doları bazında Bakanlık (Tarım), ve Müsteşarlıkça tespit edilerek çıkarılan iç genelge ile il/ilçe tütün komisyonlarına duyurulacağı belirtilmiştir (Anonim, 2003). Tebliğde alternatif ürünlerin neler olduğu konusunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ayrıca alternatif ürün tebliği tütün ekim belgesi tapu ve kira kontratları ile arazi değerlendirilmesi esas alındığından tütün üretimini kiralama (icar), şeklinde yapan ve toprağı olmayan üreticilerin sorun yaşayacağı göz ardı edilmiştir.

Alternatif ürün tebliğinden üreticilerin yararlanabilmesi için bazı koşullar da getirilmiştir. Örneğin, tütün ekim belgesi, arazi tapusu ya da kiraladığı arazi kontratları ile arazinin değerlendirilmesi bunlardan bazılarıdır. Oysaki tütün ekiminin bir kısmı icar denilen kiralama (büyük çoğunluğu sözlü anlaşma) veya ortaklık şeklinde yapılmaktadır. Ayrıca ülkemizde araziler miras yoluyla bölündüğü ve pek çoğunda kadastro çalışmasının yapılmadığı bilinmektedir. Diğer yandan tütün üretiminden vazgeçip başka ürün eken üreticilere, ödemeler bir defalık yapıldığından, tütün yetiştirilen toprak vasfı göz önünde tutulursa, bir yıllık ödemenin yüz binlerce tütün üreticisinin sonraki yıllarda hayatını idame ettirmesini zorlaştıracaktır (Gülpınar, 2002).

Alternatif ürün projesi kapsamında Muş ilinde tütün üretiminden vazgeçip alternatif ürün yetiştiriliciliğine yönelen iki tütün üreticisine 568.8 dolar verilmiştir (Anonim, 2002). Muş ilinde tütün üreticilerinin alternatif ürün projesine yönelmedikleri söylenebilir. Muş Tarım İl Müdürlüğü kayıtları da bu durumu ortaya koymaktadır. Ayrıca tütünden vazgeçip alternatif ürün eken üreticilere desteklemenin bir defaya mahsus yapılması ve tütün yerine ekilecek ürünün tütün kadar kazançlı olmaması (üreticiler açısından), projeye talebin olmamasında en önemli faktörlerdir.

"Ege Bölgesinde Tütün Yerine Geçebilecek Olanaklar Üzerine Bir Araştırma" konulu çalışmada; tütün

üreticilerinin toprakların ve işgücünün değerlendirilmesinde tütünden daha fazla ekonomik avantaj sağlayacak bir bitkisel ürün olmadığı belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada, tütün üreticilerinin çiftçinin uygun koşullar sağlandığında, süt veya besi sığırcılığı gibi hayvancılığa eğilimlerinin arttığı gözlenmiştir. Çalışmada; hayvancılığın da tütün kadar aile işgücünü değerlendiremeyeceği saptanmış ve tütün işletmelerinde tütünden vazgeçilerek değil, tütünün yanında hayvancılığın gelir açısından düşünüldüğü sonucuna varılmıştır. Ayrıca tütün üreticilerine sağlanacak bazı iyileştirmelerle özellikle sulama yönünden yapılacak iyileştirmelerle daha önce yetiştirilmeyen ancak o yöreye uygun ürünleri yetiştirebilecekleri belirtilmiştir. Sulama olanaklarının mevcut olmadığı kır arazilerde koşulların uygunluğuna göre; zeytin, badem incir, bağ gibi meyve türlerinin tütüne alternatif olarak yetiştirilebileceği, sulanabilen arazilerde ise sofralık üzüm yetiştirilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca; tahıllar (buğday, arpa, çavdar), endüstri bitkileri (haşhaş, kolza gibi) ve fiğ gibi yem bitkilerinin taban arazilerde yapılan tütün üretimine alternatif olabilecek ürünler olduğu belirtilmiştir (Özerin ve Işın 1999).

Muş ilinde anket yapılan tütün üreticilerinin %75'i alternatif ürün projesi konusunda haberdar olmadığını, %25'i haberdar olduğunu, belirtmiştir. Verilere göre, üreticilerin çoğunun alternatif ürün projesinden haberdar olmadığı anlaşılmaktadır.

Anket yapılan üreticilerin; %30'u hububat, %15'i hububat +şeker pancarı, %8'i hububat+ kurubaklagil, %7'si hububat, pancar, kurubaklagil, ayçiçeği, mısır, %7'si mısır, %4'ü ayçiçeği üretimini bildiğini belirtmiştir. Üreticilerin %71'i bu ürünlerle ilgili bilgileri deneyimle kazandıklarını , %29'u ise tütün dışında başka ürünün üretimini bilmediğini belirtmiştir.

Araştırmada ayrıca tütün üreticilerinin tütün üretiminden vazgeçmesi halinde tütün yerine ekeceği ürünlerle ilgili sorunları da irdelenmiştir. Üreticilerin % 30' u tütün yerine yetiştirecekleri ürünlerde tütüne göre verimin azalacağını, %25'i pazarlamayla ilgili sorun yaşayacağını, %16'sı verim, pazarlama ve sulama sorunu olacağını % 29'u da bir fikri olmadığını belirtmiştir.

Üreticilerin tütün ekim nedenleri de incelenmiştir. Tütünü diğer ürünlere göre en kazançlı ürün olarak gören üretici oranı %41, başka yapacak işi olmadığı için tütün ekimini yaptığını belirten üretici oranı %30, tütünde verimin iyi olduğunu ve yıllardır tütün ekimi yaptığını belirten üretici oranı %17, toprağı az olduğu için tütün ekimi yapan üretici oranı ise %12'dir. Üreticilerin tütün ekimini tercih etmelerinin en önemli nedenleri diğer ürünlere göre verimin fazla olması ve pazarlamada sorun yaşanmamasıdır. Diğer nedenler ise tütün ekimi yapılan toprağın diğer ürünlere elverişli olmamasıdır. Diğer ürünlere göre bu kadar avantajlı olan bu üründen üreticilerin vazgeçmesi kolay değildir. Tütün için alternatif olan ürünün en az tütün kadar üreticilere istihdam ve gelir sağlaması gerekmektedir.

4733 Sayılı Yasanın Uygulanmasına İlişkin Üreticilerin Bekledikleri Sorunlar

2002 yılında yürürlüğe giren 4733 sayılı yasanın tütün üreticileri üzerine etkisinin bütün boyutlarıyla değerlendirilmesi için belli bir zamana gereksinim vardır. Üreticilerin %63'ü Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra tütün üretimini bırakmayı düşündüğünü, %37'si tütün üretiminden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir.

Çizelge 4. İncelenen işletmelerde üreticilerin tütün ekimini bırakma nedenleri

Nedenler	Üretici Sayısı	%
Kota azaltıldı+ kota fazlası tütünü satamıyorum+Tekel'in aldığı tütün miktarı masrafları karşılamıyor.	22	35,0
Tekel'in aldığı tütün miktarıyla geçinemem	18	28,5
Kota azaltıldı	23	36,5
Toplam	**63**	**100.0**

Üreticilerin %36,5'i kota azaltıldığı için, %35'i kota miktarının azaltılması yanında, Tekel'in kota fazlası tütünü almaması ve Tekel'in aldığı tütün miktarının masraflarını

karşılamaması nedeniyle %28,5'i ise Tekel'in aldığı tütün miktarıyla geçinemediği için tütün ekimini bırakmak istediğini belirtmiştir (Çizelge 4).

Üreticilerin yeni yasayla ilgili ilerde yaşayacakları sorunları da belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre üreticilerin yeni yasayla ilgili düşünceleri çizelge 5'de sunulmuştur.

Çizelge 5. İncelenen işletmelerde tütün üreticilerinin ileriye yönelik 4733 sayılı yasayla ilgili görüşü

Yasayla ilgili görüşü	Üretici sayısı	%
Gelirim azalır+işsiz kalırım	61	61.0
Fikrim yok	22	22.0
Tekel dışında tütünümü alan olmaz	17	17.0
Toplam	**100**	**100.0**

Üreticilerin %61'i yasanın uygulanmasıyla birlikte ileride gelirinin azalacağı ve işsiz kalacağını, %22'si bu konuda fikri olmadığını, %17' si ise Tekel dışında tütününün alınmayacağını belirtmiştir. 4733 sayılı yasadan sonra üreticiler daha az tütünü Tekel'e satmışlardır. Buna bağlı olarak gelirleri de düşmektedir. Üreticilerin %48'i göç etmeyi düşünmektedir. Göç etmeyi düşünen üreticilerin göç nedenlerinde geçim sıkıntısı %29 ile ilk sırada yer alırken bunu %19 ile geçim sıkıntısı yanında başka yapacak işi olmaması almaktadır.

Üreticilere göre geçimlerini sağlayacak tütün miktarları şöyledir. Üreticilerin %62'si 1001-2000 kg arasında, %17'si 1000 kg'a kadar, %16'sı 2001-3000 kg arasında, %5'i 3001 kg ve üzerinde tütün satışıyla geçinebileceğini belirtmişlerdir.

Muş ili sosyal, kültürel ve ekonomik alanda kendine özgü sorunları olan bir ildir. İlde aşiret yapısı varlığını sürdürmektedir. Nüfusun çoğu kırsal alanda ve tarımsal faaliyetlerle geçimini sürdürmektedir. Tarım kesiminde, topraksızların yaygınlığı ve toprak mülkiyetindeki dengesiz dağılım, tarımsal verimin düşük olması, tarım alanlarının etkin kullanılamaması, hayvancılığın son yıllarda gerilemesi ve geliştirilememesi önemli sorunlar olarak sayılabilir. Sürekli olarak il içi ve il dışı göçler yaşanmaktadır, bu durum insan kaynaklarının geliştirilmesine önemli bir engeldir. Yüksek işsizlik oranının yanında çalışma yaşındaki nüfusun bağımlılık (diğerlerine ekonomik olarak bağımlı yaşaması) oranının yüksek olması bu sorunların daha da büyümesine yol açmaktadır. İlde eğitim ve okullaşma oranı istenilen düzeyde değildir. Bu durum okul çağında olan çocukların eğitimiyle ilgili sorunları beraberinde getirmektedir (Anonim, 1998).

Muş ilinde, tütün tarımı binlerce aile için önemli istihdam ve gelir sağlamaktadır. Yaklaşık sekiz binin üzerinde üretici tütün tarımı yapmaktadır. Aileleriyle birlikte bu sayı 50-60 bini bulmaktadır. İlde tarım dışı ekonomik faaliyetlerin az olduğu, nüfusun çoğunun kırsal alanda tarımla geçimini sağladığı düşünülürse tütün üretiminin aileler için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Tütün Üreticilerine Yönelik Tarımsal Yayım Çalışmaları

Üreticilerin yasayla ilgili bilgi sahibi olmaları ancak yayım çalışmalarıyla mümkündür. Diğer yandan, üreticilere tütün üretimi dışında alternatif ürünleri yetiştirmeleri konusunda bilgi verilmesinde ve yeni üretim tekniklerinin benimsetilmesinde de yayım çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Üreticiler, ancak yayım çalışmalarıyla tütün yerine ekeceği ürünlerle ilgili desteklemeleri, yetiştirme tekniklerini, pazarlaması vs gibi bilgileri edinebilecektir.

4733 sayılı yeni tütün yasasıyla ilgili bilgi vermek üzere İl/ilçe Tarım Müdürlüğünden tarımcıların geldiğini ifade eden üreticilerin oranı %32, gelmediğini ifade edenlerin oranı %68'dir. Verilerden üreticilerin çoğunun bilgilendirilmediği anlaşılmaktadır. Mektup, broşürler, afiş-posterler, gazete dergiler, kitaplar üreticilerin yaralanabileceği önemli basılı yayınlardır. Üreticilerin %4'ü tütünle ilgili basılı yayın okumakta, %96'sı ise okumamaktadır. Eğitim düzeyi, basılı yayınların varlığı ve bunlara ulaşılması basılı yayınların takibini etkileyebilmektedir. Bu durumda büyük çiftçi kitlesine hitap etmenin en ucuz, kolay

ve etkin aracı televizyondur. Ayrıca televizyon haber, eğlence, eğitim işlevlerini de yerine getirmektedir. Bu nedenle televizyonlardaki tarım programları tarımsal yayım çalışmaları açısından oldukça önemlidir. Televizyon programları yayım çalışmalarını destekler nitelikte olursa yayımcıların etkinlikleri artar ve başarı düzeyi yükselir. Tütün üreticilerinin %69'u televizyonda tarımla ilgili programları izlemekte, %31'ise izlememektedir.

Üreticilere bilgi, beceri ve tutum kazandırma, yeni üretim tekniklerini benimsetme yayım çalışmalarıyla olanaklıdır

Sonuç ve Öneriler

4733 sayılı yasanın 6. maddesinde Türkiye'de üretilen tütünlerin yazılı sözleşme esası ve açık artırma yöntemiyle alınıp satılacağı belirtilmiştir, Yasayla ayrıca Tekel'in destekleme alımları kaldırılmıştır (Geçici madde 1/B). Tütün üreticilerinin yasaya ilişkin en önemli sorunları tütüne sözleşme gereği uygulanan kota, tütün alım fiyatının düşüklüğü ve destekleme alımlarının kaldırılmasıdır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kıraç, susuz ve başka bir ürün için değerlendirilemeyen alanlarda tütün üretimi yapan, sosyo ekonomik düzeyi düşük, kalabalık aileler için destekleme alımları devam etmelidir. Desteklemelerde asgari geçim düzeyine göre alım miktarları ve fiyatları Tekel tarafından belirlenmeli ve destekleme alımları bunlara göre yapılmalıdır. Nitekim, Tekel'in özelleştirilmesini istemeyen üretici oranı %98'dir. Sosyal ve ekonomik düzeyi biraz daha iyi olan, arazisi başka ürünler için de uygun olan tütün üreticilerine tütün yerine uygun alternatif ürünler İl Tarım Müdürlüklerince belirlenip üreticilere benimsetilmelidir. Tütün üretiminden vazgeçip başka ürün eken üreticilerin desteklenmesi amacıyla çıkarılan alternatif ürün tebliği uygulanması için geliştirilen alternatif ürün projesinden üreticilerin sadece %25'inin haberdar olduğu saptanmıştır. Üreticilerin çoğunun(%75), alternatif ürün projesi konusunda haberdar olmadığı belirlenmiştir. Tütün ekimi yapılmayan alanda başka ürün eken üretici oranı %11 olarak bulunmuştur. Öncelikle Tarım İl Müdürlüğünce bu proje hakkında üreticilere bilgi verilmelidir. Alternatif ürünlerin belirlenmesinde her üreticinin arazisi İl Müdürlüğündeki konu uzmanlarınca incelenmeli, toprak ve iklim koşullarına uygun ürünler belirlenmelidir. Belirlenen ürünlerin yetiştirilmesi ve üreticiye benimsetilmesinde yine yayım uzmanlarından yararlanılmalı, üreticinin aktif katılımıyla yayım programları uygulanmalıdır. Bu ürünlerin pazarlama olanakları konusu da yayım programına alınmalı ve üreticiyle birlikte ürün seçimine gidilmelidir. Özellikle kaliteli ve pazarlama olanağı bulunan tütün çeşitlerini üretebilecek düzeyde bulunan üreticiler ise örgütlenerek ürünlerine pazar olanağı bulabilirler**.** Kaliteli ve talebi olan tütün çeşitleri üretebilecek üreticiler bir araya gelerek Muş'ta tütün piyasasının oluşumunu sağlayabilir. Böylece özel sektörün alım yaptığı tütün piyasası Muş'ta da oluşabilecektir. Üreticilerin örgütlenmesi de yayım programına alınan konulardan biri olabilir**.**

Üreticilerin %63'ü, 4733 sayılı yasadan sonra tütün üretimini bırakacağını belirtmiştir. %61'i, ileride yasaya bağlı olarak gelirinin azalacağını ve işsiz kalacağını , %48'i ise göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Tütünde desteklemelerin birden kaldırılması, yerine geçebilecek önerilerin veya seçeneklerin bulunmaması,, Muş ilindeki sosyal ve ekonomik sorunları daha da büyütecektir. Nitekim Muş ili sürekli iç ve dış göç yaşayan ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında iller arasında son sıralarda yer alan bir ildir. Tütündeki sorunların giderilmesi göç sorununun da çözümüne katkı sağlayacaktır.

Muş Ovası Türkiye'nin üçüncü büyük ovası olduğu halde ovadan etkin bir şekilde yararlanılamamaktadır. Muş Ovası'nda ilkbaharda yağmur ve kar suları ovada birikerek taban su seviyesini yükseltmekte ve bu nedenle tarım ürünleri yaklaşık bir ay geç ekilmektedir. Ovada drenaj çalışması yapılması halinde ürünlerin daha erken ekimi sağlanabilecektir. Ovadaki drenaj çalışması ise arazi sahiplerinin bir araya

gelerek girişimleri ve DSİ gibi kurumların desteği ile yapılabilir. Böylece sonbaharda ekilen ürünlerin sulardan dolayı zarar görmesi önlenebilir.

Muş Ovası, Malazgirt ve Bulanık gibi ovaların varlığı tarımsal üretim için önemli bir avantaj oluşturmaktadır. İlin ekonomik yapısı genellikle tarıma dayalıdır. İlde tarıma dayalı sanayiler teşvik yoluyla geliştirilmelidir. Özellikle göçü önleyecek yeni istihdam olanakları tarıma dayalı sanayilerle yaratılabilir. Muş ilinde Murat Nehri üzerinde inşa edilecek olan ve Muş Ovası'nın tamamının sulanacağı Alparslan-II projesine başlanıp bitirilmelidir. Projeyle birlikte sulanan alanlarda gelir artışı sağlayacak ürünler (bölge için uygun olabilecek ayçiçeği, danelik mısır, silajlık mısır, brokoli ve yem bitkileri) ve süt , besi sığırcılığı, arıcılık, tavukçuluk gibi faaliyetlerle ilgili bilgiler üreticilere iletilmeli ve yetiştiricilikle ilgili beceriler İl Tarım Müdürlüğü'nce yürütülecek yayım çalışmalarıyla kazandırılmalıdır. Üreticilerin kendi olanaklarıyla üretim yapıncaya kadar İl Tarım Müdürlüğü'nce her türlü teknik eleman ve eğitim desteği verilmelidir.

Tütün üretiminden gelir kaybı yaşayan üreticilerin göç ve diğer sorunlarının çözülmesinde tarımsal yayım önemli rol oynayabilir. Etkili yayım çalışmalarıyla üreticilerin önemli sorunları çözülebilecektir. Bu nedenle tarımsal yayım çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Yayım çalışmalarının yapılmasına engel olabilecek her türlü eksiklik (personel malzeme, araç vb.) ve sorunlar giderilmelidir.

Kaynaklar

Anonim, 1998.Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Muş İli Gelişme Stratejisi Ankara.

Anonim, 2001. Yaprak Tütün İşletmeleri ve TicaretiMüessesesi Müdürlüğü. 2000 Yılı FaaliyetRaporu, İstanbul

Anonim, 2002. Muş Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları

Anonim, 2003. www.tutuneksper.org.tr

Anonim,2009. http://metingulesci.blogcu.com/turkiye-tutun-uretimi/5499321, erişim 19.07.2010

Candaş, D., 2002. Kamu Bankaları, Tekel, Yeni Tütün Yasası ve Mizah. Tekel Müfettişleri Derneği Yayın Organı, Yıl:5 Sayı:20. İstanbul.

Erdoğan, M., 1993. Türkiye'de Tütüncülük Siyaseti ve İstihdamı (yüksek lisans tezi, basılmamış). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

FAO,2010. http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx, Erişim:16.07.2010

Gülpınar, F., 2002. Alternatif Ürün Tebliğinin Düşündürdükleri. Tütün Eksperleri Derneği Bülteni, Yıl:11 Sayı:56, İzmir.

Gümüş, A. H., 2001. Türkiye'de Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Tütüne Yönelik Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını Yayın No: 221. Ankara

Kurtyılmaz, N., 1993. Türkiye'de Tarımsal Fiyat Politikaları ve Destekleme Alımları, Tütünde Uygulama (Yüksek Lisans tezi, basılmamış). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özerin, G., ve Işın, F., 1999. Ege Bölgesinde Tütün Yerine Geçebilecek Olanaklar Üzerine Bir Araştırma. Türkiye Ziraat Odalar Birliği Yayını, Ankara

Sapan, H., 1997. Türk Tütününde Fiyatlandırma Politikası (Yüksek Lisans tezi, basılmamış). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Saygın, A., 1991., Türkiye'de Endüstriyel Tarım Ürünleri Üretimi. 1. Baskı, Kıvanç Matbaası, s.45-46 İzmir.

Suiçmez, B.R.,2002. Tütün Sektöründe Değişim IMF, Dünya Bankası Anlaşmaları ve Tütün Sektörü, Tekel Müfettişler Derneği Yayın Organı, Cilt 5, Sayı 20, İstanbul.

Sümbüloğlu, K., Sümbüloğlu, V., 1998. Biyoistatistik, Hatipoğlu Yayınları, Şahin Matbaası, Ankara.

TUİK, 2010. www.tuik.gov.tr, erişim tarihi:15.07.2010.

Yamane,T., 1967. Elemantary Sampling Theory, Prentice-Hall Inc., Englowood Cliffs. N.Jersey

Yılmaz, A., 1997. Türkiye'de Tütün Üretiminin Sosyo Ekonomik Boyutları ve Perspektifler (Yüksek Lisans tezi, basılmamış). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.